

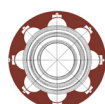
# Långaröds kyrka

Lunds stift



## Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

HENRIK NILSSON & YLVA NORDSTRÖM 2017-10-13



Max Laserna  
Byggnadsantikvarie

Svenska kyrkan   
LUNDS STIFT

# Långaröds kyrka

Hörby församling, Frosta kontrakt, Lunds stift, Långaröds socken,  
Långaröd 9:1, Hörby kommun, Skåne län, Skåne.

## Beskrivning och historik

### Kyrkomiljön

Långaröd är beläget på Linderödsåsens nordvästsluttning cirka 15 km sydost om Hörby i ett svagt kuperat landskap präglat av ålderdomlig småskalighet med beteshagar, stengärdesgårdar och rösen. Jorden har brukats under förhistorisk tid men någon oavbruten kontinuitet av bosättningar har inte kunnat påvisas med säkerhet. Kyrkbyns namn antas ha betydelsen ”den långa röjningen” och finns för första gången belagt 1145 i ett gåvobrev från ärkebiskop Eskil.

Laga skifte genomfördes vid 1800-talets mitt och spåren efter det gamla sockencentrat är få. Långaröds by utgörs idag främst av småskalig bebyggelse uppförd under 1800- och 1900-talet, placerad söder och väster om den gamla bygatan. En byggnad med central betydelse för byn står ännu kvar på kyrkbacken, den gamla sockenstugan och folkskolan som även fungerat som kommunhus och idag är församlingshem. Små-



*Flygbild över Långaröd tagen från norr. Foto: Pär-Martin Hedberg, 2015.*



skolan i tegel ett par hundra meter österut uppfördes under 1900-talets första hälft. Kyrkan ligger på en flack höjd norr om bygatan och den omgivande kyrkogården med bogårdsmur sträcker sig till största del åt öster och söder. Rakt i söder, i anslutning till församlingshemmet, finns en grusad parkering och en kort lindallé. Väster om bygatan finns en separat del av kyrkogården som anlades under tidigt 1900-tal.

## Kyrkobyggnaden

Långaröds kyrka byggdes troligen kring år 1200 som en romansk kyrka i hårdbränt, handslaget rött lertegel och bör därmed kunna räknas till en av Sveriges äldsta tegelkyrkor. Enligt den lokala traditionen kom leran till teglet från ängen norr om kyrkan, där det också ska ha bränts i ugnar. Den ursprungliga planformen utgjordes av ett långhus med dimensionerna 8x12 meter samt ett smalare och lägre kor som avslutades med en halvrund absid i öst. Fönstren var små och högt sittande i djupa rundbågiga nischer, två på norrsidan och två på sydsidan. Det fanns två entréportaler i långhusets västra del, en i norr och en i söder.

Senare under medeltiden, troligen på 1400-talet, tillkom ett vapenhus vid sydportalen. På 1400-talet slogs även kyrkans valv som pryddes med kalkmålningar, vilka tillskrivits Vittskövlemästaren Nils Håkansson och daterats till ca 1450-75. Vittskövlegruppen var verksamma i ett 20-tal kyrkor i Skåne under 1400-talets andra hälft. Flera av målningarna i Långaröd framställer St Nikolaus av Myra, sjöfararnas, köpmännens och barnens skyddshelgon, varför en teori varit att kyrkan ursprungligen varit helgad åt honom. När valven slogs togs nya och lägre placerade fönsteröppningar upp. Sannolikt vittrappades kyrkorummet för första gången vid detta tillfälle. De fint strukna fogarna i murverken ovanför valven tyder på att de ursprungligen varit tegelrena. Av detta bör man även kunna dra slutsatsen att valven ersatte en öppen takstol.

Runt 1500-talets mitt överfördes tre byar från Fränninge socken till Långaröd, vilket har antagits ha samband med att kyrkans långhus kom att förlängas 6 meter åt väster. En murverksundersökning som utfördes 1994 visar att kyrkan även exteriört var tegelren från uppförandet, men att den i samband med utbyggnaden eller strax därefter slammades i en djupröd kulör. Undersökningen öppnar även upp för att utbyggnaden kan ha skett redan på 1400-talet i samband med valvslagningen av kyrkorummet. Senare, okänt när, vitputsades kyrkan och sent i dess historia har den varit avfärgad i gult. Reformationen (1536 i Danmark) medförde att helgonbilder på 1500-talet försvann ur kyrkorna och i Långaröd precis som i andra kyrkor kalkades vägg- och takmålningar över.

På 1700-talet tillkom ny altaruppsats och predikstol, vilka ersatte den tidigare inredningen från 1593. Predikstolen tillverkades av träbildhuggaren Johan Ullberg (1708-1778), med verkstad i Finja. Exakt när detta skedde är okänt. Altaruppsatsen är daterad 1755, men är emellertid inte ett verk av Ullberg.

Till följd av 1800-talets stora befolkningsökning byggdes kyrkan runt 1850 ut med en korsarm åt söder. Möjligen ingår murverket från det senmedeltida vapenhuset i ut-



*Kyrkan från nordöst.  
Okänt årtal, men  
sannolikt under  
1900-talets två  
första decennier.  
Fasaderna tycks  
vara slätputsade och  
är avfärgade i gult.  
Notera även att ab-  
sidens ingång i öster  
ännu finns kvar.  
Bild från ATA,  
okänd fotograf.*

byggnaden. Strax därefter, 1853-55, uppfördes ett västtorn som ersatte en fristående klockstapel. Tornets originella smala form har enligt den lokala traditionen haft sin förklaring i att byggmästaren Magnus Cederholm ska ha tagit fel på måtten i arkitekten Alfred Ludwig Hawermans (1821-1908) ritningar och använt innermåtten som yttermått. Av ritningarna framgår dock att tornet verkligen var ritat på det sätt det byggts. Vid slutet av århundradet fick kyrkan sin första orgel.

1903 genomgår kyrkan en omfattande restaurering vars mest påtagliga förändring är att korsarmen breddas åt öster, vilket exteriört skapar en korsarm med dubbla gavelrösten och takfall. Nya ytterdörrar tillkommer och interiört sänks golven och predikstolen flyttas. Ny fast inredning i form av läktare, altarskrank och orgelfasad tillkommer, dock ersätts orgeln redan året efter med en piporgel som placeras på läktaren. Sannolikt ersätts vid detta tillfälle även den tidigare stängda bänkinredningen av öppna bänkar i nygotiskt utförande. Arkitekten eller byggmästaren bakom restaureringen är okänd, men för ritningarna till orgelfasaden och läktarbalustraden står arkitekt Gustaf Améen vid Överintendentsämbetet. Ytterligare en iögonfallande interiör förändring är att de medeltida kalkmålningarna friläggs. I arbetet skadas dock flera målningar påtagligt och den påföljande restaureringen, som lär ha utförts av konstnären Anders Persson Waldur från Vallkärra, har beskrivits som hårdhänt.

1934 målas kyrkan om invändigt efter förslag av arkitekt Nils A. Blanck. Fyra år senare restaureras åter kalkmålningarna, denna gång av konservator Hans Erlandsson, Lund. Samma år installeras centralvärme och 1946 tillkommer elektrisk belysning.

Nästa större restaurering sker 1963 under ledning av arkitekt Torsten Leon-Nilson. Långhuset får ny bänkinredning medan korsarmens bänkar ersätts med lösa stolar. Utrymmet under läktaren byggs in vilket skapar rum för vapenhus och sakristia. Nytt golv av betong belagt med tegel tillkommer och i samband med detta arbete återfinns

rester av kyrkans gamla tegelgolv, en murad grav i koret samt två sidoaltare. Det norra var ett Mariaaltare och det södra troligtvis tillägnat S:t Nicolaus. Valvens kalkmålningar återställs av konservator Albert Eriksson i vad som beskrivs som dess ursprungliga skick. Absidens dörr ersätts med ett fönster. Två år senare, 1965, får kyrkan en ny orgel tillverkad av orgelbyggare Johannes Kunkel i Stångby.

Vid mitten av 1990-talet genomförs en utvändig renovering efter program av Forsberg och Wikerstål Arkitektkontor AB, Helsingborg. Fasaderna putsas med hydrauliskt kalkbruk och kalkfärgas. Även taket och yttre byggnadsdetaljer som dörrar, fönster och ljudluckor m.m. målas om. Delar av exteriörens listverk målas i röd kulör, baserat på färgrester som troligen härrör från ombyggnadsarbetena vid mitten av 1800-talet. Felaktigt färgval leder dock till vittring och rinning, varför detaljerna snart vitmålas. I samband med fasadrenoveringen genomförs en murverksdokumentation av Petter Jansson vid Landsantikvarien vid Malmöhus Län, vars resultat även belyser detaljer kring kyrkans ombyggnadshistorik i allmänhet.

2003 vitmenas kyrkan invändigt och 10 år senare utförs en utvändig restaurering som omfattar ommålning av takplåt, ytterportar och fönster samt nya ljudluckor i tornet.

### *Exteriör*

Långaröds kyrka består idag av ett långsmalt långhus, lägre och smalare kor med absid i öst, ett ovanligt smalt torn i väst samt en korsarm i söder med dubbel gavelfasad och dubbla takfall. Kyrkan är uppförd i tegel, fränsett tornet som är murat i natursten, och vilar på en framskjutande naturstenssockel avfärgad i kimröksgrått. Ytermurarna i de romanska delarna är utförda i fullmursteknik och mäter endast 600–850 mm i tjocklek. Murverket var ursprungligen synligt men har sedan 1400-talet varit putsat och vitkalkat, i dag är samtliga fasader spritputsade utom större delen av långhusets norrfasad som har en tunnare slamning med synlig murverksstruktur. Fönster- och dörrömfattningar samt merparten av listverken är slätputsade.

Under takfoten löper en gesims som på koret och de romanska delarna av långhuset består av tandsnittsfris under en kvartslist. Absidens gesims följer samma princip men är mer rikligt dekorerade, med avskiljande platta band och rundprofilerad tandlist. På långhusets yngre delar har takfotsgesimsen betydligt enklare utformning, medan tandsnittsfrisen går igen på korsarmarna, men i ett småskaligare och enklare utförande. Korsarmens två gavelrösten pryds av spetsbågefriser samt blinderingar i form av kors, rundlar och rektanglar.

Långhus, kor och korsarm täcks av sadeltak, medan absiden har hjälmtak. Tornet avslutas med ett valmat sadeltak med svängda fall som kröns av ett kors i svartmålat smide. Samtliga takfall är avtäckta med enkelfalsad gråmålad plåt med förskjutna tvärfalsar. Långhusets norra takfall har kraftiga beläggningar av biologisk påväxt.

Tornet, som har rektangulär planform och till hälften är infällt i långhuset, är i proportion till kyrkan både lågt och smalt. Fasaden avdelas genom en utskjutande gördel-

gesims strax under långhusnocken och artikuleras med rundbågearkader både i den övre och undre delen.

Kyrkans västentré nås via en tresidig trappa i granit och ramas in av ett lätt utskjutande vindfång med sadeltak krönt av ett kors. I gavelfältet sitter en stentavla med årtalet 1855 i romersk skrift. Porten består av en rakslutad pardörr med rundbågigt blyspröjsat överljus och sitter i en tresprångig och rundbågig öppning. Dörrbladen är mörkt oljefärgsmålad och har stora och rikt profilerade smidesbeslag. Ovanför entrépartiet finns ett rundfönster med träspröjs och fyrsprångig omfattning. I tornets övre del finns två rundbågiga ljudluckor åt väst respektive öst. Luckorna är tvådelade med stående brunmålad panel.

Merparten av kyrkans fönster är högresta och rundbågiga, med bågar i smidesjärn och blyinfattade glas. Rutorna är i en rundbågig fris gula men i övrigt ofärgade. Av denna fönstertyp återfinns två i långhusets södra fasad och fyra i dess norra, ett vardera i korsarmarnas fasader åt väster, öster samt i den östra delen av sydfasaden. Korsarmens fönster åt öster särskiljer sig då det är försett med glasmålningar av konstnären Per Lindekrantz. I korsarmens östra gavelröste sitter ett rundfönster med tresprångig omfattning. I korsarmens västra del saknas fönster åt söder. Här är istället kyrkans sydentré placerad i en tvåsprångig omfattning. Dörren har liknande utformning som i västentrén. Korets fönster, ett i norr och ett i söder, är utformade enligt tidigare beskrivna princip men är inte lika högresta. Absiden har en liten fönsteröppning i öster, av romansk typ men sannolikt tillkommen vid 1960-talets restaurering. I putsen syns ännu spåren av en tidigare portal. Ett romanskt fönster som däremot troligen är ursprungligt återfinns i norrfasaden, högt placerad mellan de östra travéernas båda rundbågiga fönster. På samma fasad, mellan de två östra fönstren, finns en rundbågig brunmålad plankdörr utan omfattning som leder till torntrappan. Dörren är placerad på samma höjd som fönstren och nås via en betongtrappa med räcke i järn.



*Västtornets smala och relativt låga utformning sätter visuell särprägel på kyrkans exteriör.*

### *Interiör*

Kyrkans huvudentré är placerad i korsarmen i söder och ett litet vindfång förstärker



väderskyddet till rummet. Kyrkporten är en pardörr av stående plank med omålad insida och rundbågigt överljus. Inåt kyrkorummet är vindfånget rikt utsmyckat med en spegelindlad pardörr med överljus samt ett tempelgavelformat överstycke i nygotisk stil. Hela partiet är målat i ljust grå kulör. Korsarmen utgörs av två travéer slagna med ribbförsedda kryssvalv. Golvet är lagt med fiskbensmönstrat hårdbränt tegel medan väggar och valv är putsade och vitkalkade. Korsarmen används idag som dopkapell och är möblerad med lösa stolar i lackerad björk med snörflätad sits riktade mot öster. Under det östra fönstret som flankeras av två rundbågiga nischer finns ett mindre altare och framför detta står kyrkans medeltida dopfunt. Fönstret bär glasmålningar av konstnären Pär Lindekrantz och fungerar som altartavla.

Långhuset utgörs av fyra travéer slagna med kryssvalv. Golvet är belagt med fiskbensmönstrat hårdbränt tegel lika golvet i korsarmen. Väggarna är slätputsade och vitkalkade med fragment av medeltida målningar på ömse sidor om norrfönstret i andra travéen från koret räknat. En markering i putsen på norrväggen antyder en tidigare norrport. De två östra valven pryds av senmedeltida kalkmålningar i ljusa jordfärger i rött, gult och grått. Målningarna framställer skapelseberättelsen, syndafallet och utdrivande ur paradiset. Runt illustrationerna är valven rikligt dekorerade med olika mönster och växtornamentik. Långhusets fasta bänkinredning är uppdelad i tre kvarter kring mittgången och gången till korsarmen. Predikstolen med baldakin är placerad i rummets nordöstra hörn.



*Valvens medeltida kalkmålningar präglar kyrkorummet. Till höger i bild skimtar den södra korsarmen som sedan 1963 fungerar som dopkapell.*

Den västra travéen upptas i sin helhet av orgelläktaren med underbyggnad av spontad lockpanel i oljad furu försedd med en pardörr samt två flankerande enkeldörrar. Här ryms sakristia, vapenhus och textilförråd. Vapenhuset i tornets bottenvåning återfinns längst i väster medan sakristian med textilförvaring är placerad i den norra delen. Kalkstensplattor i grått och brunrött täcker golvet i båda utrymmena. Tak och innerväggar är klädda med lockpanel av oljad furu och ytterväggarna är vitkalkade. Ovanför den västra portalen, som utgörs av en pardörr, sitter ett lunettfönster.

I långhusets östra del markeras övergången till koret med en rundbågig triumfbåge, en höjning av golvnivån med ett steg samt en kant av huggen granit mellan långhusets tegelgolv och korets kalkstensplattor i rombiskt mönster. Koret utgörs av en travé vars kryssvalv har senmedeltida kalkmålningar samtida med långhusets. Enligt vissa källor illustreras på de fyra valvkapporna delar ur St Nikolaus av Myras liv, medan andra källor menar att endast ett av helgonen är St Nicholas. I koret finns även kalkmålningar på väggarna. Större delen av norrväggen upptas av ett Sankt Göran och draken-motiv, som dock saknar delar till följd av den sentida fönsteröppningen. Det samma gäller på sydväggen, där motiven tolkats som St Eligius och St Lars. Centrerat i koret finns altare, altaruppsats och altarring. I absiden bakom altaret täcks hjälmvalvet av en målning över Kristi himmelfärd. I den östra väggen finns ett litet och smalt rundbågigt blyinfattat fönster och i murverket åt sydost finns en liten nisch.

## Inredning och inventarier

*Altaret* i polykromt bemålat trä är ihåligt med öppningsbara luckor på baksidan mot absiden. Framstycket består av ett ramverk i blågrå kulör med två infällda speglar marmorade i svart och gult, vilka omges av en tunn list i rött och grönt. Den brunmålade altarskivan omsluts av en tandsnittsfris i blågrått och rött.

Altaret är införlivat i och möjligen samtida med *altaruppsatsen* i snidat trä som tillverkades 1755. Färgsättningen går i blågrått rött, grönt och guld. Predellan (sockeln) bär i förgylld text på svart botten inskriptionen ”MUFET VITAM QUI VULT ACCIPERE VITAM. AUGUSTIN”, latin för ”Den som vill bevara sitt liv måste förändra det”. Altartavlan i skuret trä framställer Den sista måltiden och härrör troligen från det äldre altaret som lär ha tillverkats 1593. Reliefen flankeras av två snidade figurer, på den norra sidan Moses och på den södra sidan Johannes Döparen. I krönpartiet återfinns Adolf Fredriks monogram.

*Altarringen* i trä är hästskoformad med öppning mot altaret och består av vitmålade balusterdockor med detaljer i guld. Sarg och sockel är gråmålade medan överliggare och knäfall är klädda i rött skinn.

*Dopfunten* av sandsten anses vara tillverkad på 1000-talet, och skulle i så fall vara äldre än kyrkan. Cuppan är rund och hög med släta sidor och saknar uttömningshål. Foten är kvadratisk. Dopfunten var under 1800- och 1900-talet delvis bemålad. Sin nuvarande placering i dopkapellet i korsarmen fick den vid restaureringen 1963.



Den polykromt bemålade *predikstolen* tillverkades vid 1700-talets mitt av den i Skåne välrepresenterade träsnidaren Johan Ullberg (1708–1778). Korgen är tresidig och indelas av volutformade pilastrar som flankerar speglar med växtmotiv i relief. Under den enkelt profilerade överliggaren löper ett inskriptionsfält med förgylld text mot svart botten. Korgen vilar på en fyrsidig fot med profilerad nederdel. Predikstolen har grå bottenfärg medan dekorationerna går i blått, rött, vitt och guld. Den överhängande *baldakinen* är sexsidig och smyckad med rocailler, eldurnor samt en tofsförsedd lambrekäng. Innertaket pryds av en förgylld sol. Baldakinen är bemålad i samma kulörer som predikstolen.



*Den medeltida dopfunten tros vara äldre än kyrkan, vilket skulle kunna tyda på att en tidigare kyrka funnits på platsen.*

Den öppna *bänkinredningen* i tre kvarter är tillverkad i vitlaserad furu av Westerlunds snickerifabrik i Hörby i samband med 1963 års restaurering. De enkelt utformade bänkgavlarna har välvd överdel och frästa spår som bildar en spegel, vilka är laserade i mahognyrött medan spåren är målade en gråblå kulör. Ryggstöden är svagt välvda och försedda med psalmbokshållare. Korsarmens lösa stolar tillverkades vid samma tillfälle av Sorø stolefabrik i Danmark.

*Orgeln* byggdes 1966 av orgelbyggare Johannes Künkel i Stångby och har åtta stämmor fördelade på två manualer och bas. Orgelfasaden är liksom orgelhuset tillverkat 1909. Den tredelade fasaden har ett klassicerande uttryck med högre mittparti och är vitmålad med detaljer i gråblått och förgyllning.

På triumfbågen hänger ett bemålade *krucifix* med en lidande Kristus, dock



*Triumskrucifixet är möjligen ett 1500-talsarbete efter romansk förebild.*



med kungakrona istället för törnekrona, ett attribut som inom bildkonsten vanligen förekommer på Kristus i majestät. Krucifixet anges i vissa källor vara ett sent 1300-talsarbete, medan andra bedömer det vara en replika tillverkad på 1500-talet efter romansk förlaga.

Kyrkans två kyrkklockor hänger i tornet. *Storklockan* i malm tillverkades 1587 och pryds med den inskriptionen VERBUM DOMINI MANET IN ETERNUM, Guds ord förbliver i evighet. *Lillklockan*, även den i malm, göts 1633 av Wilhelm Rieb Borger i Malmö och omgöts 1856 av L.R.L Brausewetter i Hörby men omgöts 1856.

## Kyrkogård

Den äldsta delen av Långaröds kyrkogård är precis som för de flesta medeltida kyrkor belägen i kyrkans absoluta närhet. Kyrkogården omges av en kallmur och entrén som är placerad i söder nås från parkeringen genom en kort allé av hamlade lindar. En grusad gång leder fram till västentrén i korsarmen och vidare runt hela kyrkan. I övrigt är denna del av kyrkogården gräsbevuxen och övrig vegetation begränsar till några yngre lindar väster om kyrkan, ett par äldre solitärer som ask och lönn längs norra sidan samt en ung rönn i nordöstra hörnet. Här inramas även kyrkogårdens nordöstra hörn av ett staket i smide. Söder, norr och öster om kyrkan finns sporadiskt bevarade äldre högresta gravstenar, främst från decennierna kring sekelskiftet 1900. En obelisk inramas av stankanter och smidesstaket, i övrigt är stenarna fritt placerade i gräset eller de



*Kyrkogården har utvidgats i tre etapper. Först den idag gräsbeklädda delen rakt i öster, därefter den så kallade Nya kyrkogården på andra sidan byvägen och slutligen den stora singelbeklädda delen i öster och söder.*

grusade ytorna närmast kyrkan. I det nordöstra hörnet finns sedan tidigt 2000-tal en minneslund, utformad som en grusad yta med sittbänk och stensättningar med städsegrön vegetation. En ljusbärare i smide är placerad på gräset väster om minneslundan. Ett tiotal år senare tillkom även en askgravplats i kyrkogårdens sydöstra del.

Den första utvidgningen skedde 1875, och då åt öster. Denna del omges liksom den äldsta delen av en kallmur, genom vilken den sist tillkomna delen av kyrkogården tydligt avskiljs. Innanför muren finns en rad av halmade lindar. De gräsbevuxna kvartererna är placerade norr och söder om en grusad mittgång med öst-västlig riktning. Gravstenarna, som härrör från 1880-talet och framåt, är placerade mot rygghäckar av tuja. I övergången mellan den ursprungliga kyrkogården och denna del uppfördes 1938 ett begravningskapell efter ritningar av Nils A. Blanck (se vidare Byggnader på kyrkogården).

Nästa utvidgning skedde omkring 1902, och då väster om kyrkan på andra sidan bygatan. Denna del, som kom att kallas Nya kyrkogården, har närmast kvadratisk planform och indelas i fyra kvarter av två gångar öst-västlig respektive nord-sydlig riktning. De två västra kvartererna är grusade medan de två östra är gräsbevuxna. Gravplatser finns även utmed sidorna, där en krans av äldre lönnar, en låg kallmur samt en häck av hagtorn och lönn inringar kyrkogården. Gravstenarna är närmast uteslutande äldre och högresta, som obelisker och bautastenar. Utmed sidorna inramas de flesta gravplatserna av stankenar och i vissa fall av staket eller kättingar, medan de grusade kvartererna inringas av lågt klippt buxbom. Flera av de stående gravstenarna är från 1800-talet och har således flyttats hit senare. I det sydvästra hörnet står även äldre återlämnade stenar uppställda. Vegetationen är relativt riklig och brokig, såsom idegran, buxbom, hängbjörk, jasmin, syren, rhododendron och en äldre högväxt ek.

På 1920-talet utökades kyrkogården en sista gång, genom en fortsatt förlängning österut samt i söder. Denna del inringas av samma krans av lindar som delen från 1875, samt av en bogårdsmur i bruk som uppfördes 1927-28 under ledning av Alfred Lind. Gångar och gravplatser är grusade. De senare inramas av lågt klippt buxbom eller stankenar. Häckar av avenbok, liguster och måbär förekommer även, dels för att avskilja kvarter och i några fall även som rygghäckar. Gravstenarna är främst hållna i en lägre skala eller som liggande hällar. Utvidgningens norra del är till följd av höjdskillnaderna terrasserad med hjälp av stödmurar. Ingångar finns från parkeringen i väster samt i nordost.

### *Byggnader på kyrkogården*

Nordost om kyrkan uppfördes 1938 ett begravningskapell efter ritningar av arkitekten Nils A. Blanck. Byggnaden har rektangulär planform och är vitputsad med synligt naturstensmurverk i källarvåningen som ligger i suterräng. Långsidorna har vardera tre rundbågiga och smala fönsteröppningar. Över entréporten i söder finns en blinde-ring i form av ett latinskt kors. Sadeltaket täcks av enkupigt rött lertegel.



# Kulturhistorisk karaktärisering för Långaröds kyrkoanläggning

Långaröds kyrkoanläggning är belägen i ett svagt kuperat landskap karaktäriserat av ålderdomlig småskalighet med beteshagar, stengärdesgårdar och rösen. Arkeologiska spår visar att jorden kring kyrkan brukades redan under förhistorisk tid även om någon oavbruten kontinuitet av bosättningar ännu inte med säkerhet kunnat påvisas. Byn domineras av den vitputsade medeltidskyrkan och präglas i övrigt av småskalig bebyggelse uppförd under 1800- och 1900-talen söder och väster om kyrkan.

Långaröds kyrka uppfördes som en romansk kyrka i tegel och har daterats till kring år 1200. Att kyrkor byggdes i tegel och inte natursten var vid denna tidpunkt mycket ovanligt. Gumlösa kyrka i Vinslövs församling har med säkerhet kunnat dateras till 1192 och anses allmänt vara Sveriges äldsta daterade sakrala såväl som profana tegelbyggnad. Långaröds kyrka är, i väntan på mer exakt datering, därmed att betrakta som en av landets absolut äldsta tegelbyggnader, vilket gör den synnerligen intressant och värdefull ur arkitekturhistorisk och byggnadsarkeologisk synpunkt.

På 1500-talet förlängdes långhuset åt väster och på 1800-talet tillkom såväl korsarm i söder som torn i väster. Den sista utbyggnaden adderades 1903 i form av en breddning av korsarmen som exteriört gestaltades med dubbla gavelrösten och takfall. Kyrkan, som ursprungligen hade tegelrena fasader, har sedan 1400-talet varit putsad och är idag vitkalkad i sin helhet.

De dubbla korsarmsgavlarna i klassicerande stil och det originella och smala västtornet sätter visuell särprägel på kyrkans exteriör. Tornets egensinniga utformning ska enligt den lokala traditionen bero på att byggmästaren läste ritningarna fel och använde innermått som yttermått. Arkitekten Alfred Ludwig Hawermans ritningar stämmer emellertid överens med det torn som uppfördes. Andra intressanta byggnadsdetaljer i exteriören med extra bevarandevärde är den lilla och högt sittande romanska fönsteröppningen på norrfasaden, liksom takfotsgesimsen med dess varierande utformning beroende på byggnadsdel. Genom denna urskiljer sig de romanska delarna i förhållande till sentida tillbyggnader med pedagogisk tydlighet.

Interiört präglas kyrkorummet av de senmedeltida valvmålningarna i koret och den romanska delen av långhuset. Kalkmålningarna, som bland annat framställer motiv ur Gamla testamentet, St Görän och draken samt kyrkans troliga skyddshelgon St Nikolaus, har tillskrivits Vittskövlemästaren Nils Håkansson och daterats till ca 1450–75.

1800-talets och det tidiga 1900-talets nyklassicism i korsarmen och de höga rundbågiga fönstren accentueras av orgelfasaden från 1909. Utöver detta utgör 1963 års restaurering en tydlig årsring, främst genom den tidstypiskt utformade bänkinredningen, de lösa stolarna i korsarmen och i läktarens underbyggnad.

Bland den fasta inredningen utmärker sig predikstolen med baldakin av Johan Ullberg

samt altarpuppans, alla polykromt bemålade och tillkomna vid mitten av 1700-talet. Långaröds predikstol med baldakin utgör ett typexempel på Ullbergs repetitiva formspråk, och arbeten med slående likhet står att finna i flera kyrkor i södra Sverige.

Kyrkan har även rad kulturhistoriskt intressanta och värdefulla inventarier. Här bör bland annat triumfkrucifixet nämnas. Triumfkrucifix har vanligen ett av två konsthistoriska motiv, *den lidande Kristus*, ofta med attributet törnekrona, eller *den triumferande Kristus* med kungakrona. Krucifixet i Långaröd är emellertid något originellt, då dess corpus (kristusfigur) är lidande men med kungakrona. Krucifixet anges i vissa källor vara ett sent 1300-talsarbete, medan andra bedömer det vara en replika tillverkad på 1500-talet efter romansk förlaga. Dopfunten i sandsten har en enkel utformning och anses vara tillverkad på 1000-talet, det vill säga åtminstone ett århundrade innan kyrkan tros ha uppförts. Om detta stämmer kan det tyda på att en tidigare kyrka funnits på platsen.

Kyrkogården närmast kyrkan karaktäriseras av begränsad vegetation och sporadiskt förekommande äldre gravvårdar typiska för det sena 1800-talet och tidiga 1900-talet. Den första utvidgningen i söder präglas av ideal från mitten av 1900-talet, med formklippta rygghäckar i symmetriska och grästäckta kvarter. Enstaka äldre gravvårdar samt den bevarade kallmurade bogårdsmuren påminner samtidigt om att denna del av kyrkogården tillkom 1875. Den senast tillkomna delen, öster och söder om kallmuren, kännetecknas av en utformning typisk från 1930-talet och framåt, med singelklädda gravplatser som inramas av stenkant eller lågt klippta häckar, främst buxbom, och stående gravvårdar i låg skala. Nya kyrkogården, som runt 1902 anlades väster om bygatan, har ännu en tydligt ålderdomlig karaktär med närmast uteslutande äldre och högresta gravstenar som obelisker och bautastenar. Vegetationen är relativt riklig och brokig, såsom idegran, buxbom, hängbjörk, jasmin, syren, rhododendron och en äldre högväxt ek.

## Att tänka på

- Långaröds kyrka är sannolikt en av landets äldsta tegelbyggnader. Detta bör beaktas vid alla eventuella ingrepp i de romanska byggnadsdelarna. Vidare forskning kring kyrkans exakta ålder skulle tillföra intressant kunskap kring medeltidens byggnadskonst.
- Kyrkans takfotsgesimser har i sen tid spritputsats. Dekorativa element av denna typ bör vara slätputsade. Ett återställande bör ske vid nästkommande fasadrestaurering.
- Flera av listverken i byggnadens exteriör har sedan åtminstone 1850-talet varit avfärgade i rött. Ett återställande enligt denna färgsättning bör övervägas vid nästkommande fasadrenovering. Utförande och materialval bör ske i samråd med antikvarisk expertis.
- Nya kyrkogården, väster om bygatan, har en tydligt ålderdomlig och sammanhållen karaktär, vilket bör beaktas vid alla eventuella förändringar.

## Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen.

Kyrkan och kyrkotomten ligger inom registrerad fornlämning RAÄ-nummer Långaröd 65:1 som avser bytomten enligt lantmäterikarta från 1846. Fornlämningen skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

## Källor och litteratur

*Underhållsplan för Långaröds kyrka* (2009-06-30), Barup & Edström arkitektkontor AB, Simrishamn

Dahlberg, Markus & Sjöström, Ingrid (red.), *Skåne: landskapets kyrkor*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2015

Dahlberg, Markus & Franzén, Kristina (red.), *Sockenkyrkorna: kulturarv och bebyggelsehistoria*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2008

Jansson, Petter, *Murverksdokumentation Långaröd Sockenkyrkan*, Landsantikvarien i Malmöhus län, 1994.

Ranby, Caroline, *Skånes kyrkor: en kulturhistorisk resa genom 1000 år*, Historiska media, Lund, 2014

Wahlberg, Mats (red.), *Svenskt ortnamnslexikon*, Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI), Uppsala, 2003

A Catalogue of Wall-Paintings in the Churches of Medieval Denmark 1100-1600, Volume Two: Catalogue A-M, Akademisk Forlag, Köpenhamn, 1976.

Rapport 2012:43, *Långaröds kyrka – utvändigt renovering*. Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne, 2013.

Fornsök, Riksantikvarieämbetet Forsök: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html> Historiska kartor, lantmäteriet.

Hörby, Kulturmiljöprogram. Länsstyrelsen Skåne, Malmö <http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/oversiktliga-kommunbeskrivningar/Pages/Horby.aspx?keyword=L%25C3%25A5ng-ar%25C3%25B6ds>

Långaröds kyrka, Svenska kyrkan, Hörby <https://www.svenskakyrkan.se/hoerby/langarods-kyrka>

Odlingslandskapet Ö. Sallerup, Långaröd m.fl. Naturvårdsprogram. Länsstyrelsen Skåne, Malmö <http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/planfragor/planeringsunderlag/naturvardsprogram/landomrade/horby/34-odlingslandskapet/Pages/index.aspx?keyword=l%25C3%A5ngar%25C3%B6d>



Odlingslandskapet sydöst om Långaröd, Naturvårdsprogram. Länsstyrelsen Skåne, Malmö [http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/planfragor/planeringsunderlag/naturvardsprogram/landomrade/horby/Pages/40.\\_Odlingslandskapet\\_sydot\\_om\\_Langarod.aspx](http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/planfragor/planeringsunderlag/naturvardsprogram/landomrade/horby/Pages/40._Odlingslandskapet_sydot_om_Langarod.aspx)

Diverse arkivmaterial, antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Stockholm.

Platsbesök 2017-09-21.

## Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2017-09-21

Fältinventering: Henrik Nilsson, Ylva Nordström och Max Laserna

Foto (där inte annat anges): Max Laserna och Henrik Nilsson

Layout: Henrik Nilsson

Kvalitetsgranskning: Max Laserna, byggnadsantikvarie

Färdigställd: 2017-10-13